

**KOHTUTE HALDAMISE NÕUKOJA
SAJA KAHEKÜMNE NELJANDA ISTUNGI
PROTOKOLL**

*Ministeeriumide ühishoone ruum Kirsipuu, Tallinn
Justiitsministeeriumi virtuaalruum*

10. märts 2023

Kohalviibijad

KHN-i liikmed ja asendusliikmed:

Villu Kõve, Riigikohtu esimees, kohtute haldamise nõukoja esimees
Ivo Pilving, riigikohtunik (*osales päevakorrapunktide 1–4 juures*)
Juhan Sarv, riigikohtunik (asendusliige)
Kristjan Siigur, Tallinna Halduskohtu kohtunik
Indrek Parrest, Tartu Ringkonnakohtu kohtunik
Virgo Saarmets, Tallinna Ringkonnakohtu kohtunik
Tanel Saar, Tartu Ringkonnakohtu kohtunik (asendusliige)
Endla Ülviste, Pärnu Maakohtu kohtunik
Merit Helm, Harju Maakohtu kohtunik (asendusliige)
Toomas Vaher, Eesti Advokatuur, vandeadvokaat
Marju Agarmaa, Õiguskantsleri Kantselei õiguskorra kaitse osakonna juhataja
Andres Parmas, riigi peaprokurör (*osales päevakorrapunktide 3–9 juures*)

Teised osalejad:

Elari Udam, Harju, Viru ja Pärnu Maakohtu, Tallinna Ringkonnakohtu ja Halduskohtu kohtudirektor
Hans Moks, Tartu Maakohtu kinnistus- ja registriosakonna, Pärnu Maakohtu maksekäsuosakonna kohtudirektor
Tiina Ereb, Tartu Ringkonnakohtu, Tartu Halduskohtu ja Tartu Maakohtu kohtudirektor
Kristi Kirsberg, kohtute kommunikatsiooni juht
Maris Möls, Riigikohtu esimehe nõunik
Üllar Kaljumäe, Riigikohtu direktor
Astrid Asi, Harju Maakohtu esimees
Liina Naaber-Kivisoo, Viru Maakohtu esimees
Toomas Talviste, Pärnu Maakohtu esimees
Tiina Pappel, Tartu Ringkonnakohtu esimees
Villem Lapimaa, Tallinna Ringkonnakohtu esimees
Sirje Kaljumäe, Tartu Halduskohtu esimees
Kaupo Kruusvee, Tallinna Halduskohtu esimees
Liivi Loide, Tartu Maakohtu esimees
Arno Pöder, Riigikohtu pressiesindaja (*osales päevakorrapunktide 6–9 juures*)
Viljar Peep, Justiitsministeeriumi justiitshalduspoliitika asekanstler (*osales päevakorrapunktide 1–7 juures*)
Kaidi Lippus, Justiitsministeeriumi kohtute talituse juhataja
Katarina Tamm, Justiitsministeeriumi justiitshalduspoliitika osakonna nõunik
Marilyn Reintamm, Justiitsministeeriumi kohtute talituse nõunik (*osales päevakorrapunktide 1–5 juures*)
Küllli Luha, Justiitsministeeriumi kohtute talituse analüütik
Margit Lauri, Justiitsministeeriumi kohtute talituse nõunik (*osales päevakorrapunkti 3 juures*)
Vahur-Peeter Liin, Justiitsministeeriumi nõunik (*osales päevakorrapunkti 6 juures*)
Merle Albrant, NVV Õigusbüroo jurist (*osales päevakorrapunkti 6 juures*)
Merike Varusk, Harju Maakohtu kohtunik (*osales päevakorrapunkti 6 juures*)

Juhatas:
Protokollis:

Villu Kõve, Riigikohtu esimees
Katarina Tamm, Justiitsministeeriumi justiitshalduspoliitika osakonna nõunik

Algus: 10.03.2023. a kell 10.30
Lõpp: 10.03.2023. a kell 16.40

Istungi päevakorras on:

1. **9.12.2022. a KHN-i 123. istungi protokollki kinnitamine** – Riigikohtu esimees Villu Kõve
Otsuse projekt: KHN kinnitab 9.12.2022. a KHN-i 123. korralise istungi protokollki.
Materjalina lisatud protokoll.
2. **Justiitsministri 27. oktoobri 2005. a määruse nr 47 „Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kohtunike arv ja jagunemine kohtumajade vahel“ muutmise** – **KS § 41 lg 1 p 4 alusel**
– Justiitsministeerium, Külli Luha
Otsuse projekt: KHN annab nõusoleku JM määruse vastavalt muutmiseks.
Materjalidena lisatud määruse eelnõu ja seletuskiri.
3. **Kohtute seaduse jt seaduste muutmise eelnõu (633 SE), sõja- või erakorralise seisukorra aegse kohtupidamise eelnõu (753 SE), paberivabale kohtumenetlusele ülemineku eelnõu (723 SE) rakendamine** – **KS § 41 lg 3 p 4 alusel** – Justiitsministeerium, Viljar Peep
Otsuse projekt: KHN võtab informatsiooni teadmiseks.
Materjal puudub.
4. **Kohtute 2024. aasta eelarvest, kohtuametnike palgapoliitika ümberkujundamine** – **KS § 41 lg 3 p 4 alusel** – Riigikohus, Üllar Kaljumäe, Justiitsministeerium, Viljar Peep
Otsuse projekt: KHN avaldab arvamust ja võtab informatsiooni teadmiseks.
Materjalina lisatud memo.
5. **Kohtu esimeeste aruandlus** – **KS § 41 lg 3 p 4 alusel** – kohtu esimehed, Justiitsministeerium, Viljar Peep, Külli Luha
Otsuse projekt: KHN võtab informatsiooni teadmiseks.
Materjalidena lisatud 2022. a kohtute menetlusstatistika koondandmed ning I ja II astme kohtute kohtu esimeeste aruanded.
6. **Arvamuse andmine Riigikohtu kohtuniku vabale ametikohale kandideerivate isikute kohta** – **KS § 41 lg 3 p 1 alusel** – Riigikohus
Otsuse projekt: KHN avaldab Riigikohtu kohtuniku vabale ametikohale kandideerivate isikute kohta arvamust.
Materjalidena lisatud kandidaatide elulookirjeldused ja avaldused.
7. **Kohtumajade ja kohtunike turvalisus** – **KS § 41 lg 3 p 4 alusel** – Justiitsministeerium, Viljar Peep
Otsuse projekt: KHN avaldab arvamust.
Materjalina lisatud Eesti Kohtunike Ühingu pöördumine.
8. **Eesti Kohtunike Ühingu ettepanekud** – **KS § 41 lg 3 p 4 alusel** – Justiitsministeerium, Viljar Peep
Otsuse projekt: KHN avaldab arvamust.
Materjalina lisatud Eesti Kohtunike Ühingu ettepanekud Justiitsministeeriumile.
9. **Muud teemad** – **KS § 41 lg 3 p 4 alusel** – Riigikohtu esimees Villu Kõve, Justiitsministeerium, Viljar Peep
Otsuse projekt: KHN võtab informatsiooni teadmiseks.
Materjal puudub.

Istungi algus kell 10.30.

Ivo Pilving, Toomas Talviste ja Toomas Vaher liituvad istungiga JM virtuaalruumi vahendusel.

Päevakorra muutmist ei toimu ja päevakord kiidetakse heaks.

1. 9.12.2022. a KHN-i 123. istungi protokollkiinnitamine – Riigikohtu esimees Villu Kõve

KHN-i 123. istungi protokollile ei ole kellelgi täiendusi ning see kiidetakse heaks.

Otsus: KHN kinnitab 9.12.2022 a KHN-i 123. korralise istungi protokollkiinnituse.

2. Justiitsministri 27. oktoobri 2005. a määruse nr 47 „Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kohtunike arv ja jagunemine kohtumajade vahel“ muutmise – KS § 41 lg 1 p 4 alusel – Justiitsministeerium, Külli Luha

K. Luha: Määruse muudatus on tingitud Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi suurest koormusest ning lühikese aja jooksul lahkuvad kaks kohtuniku viiest. 2024. a lahkuvad kohtunikud on juba sisuliselt ametist vabastatud, mis tegi võimalikuks konkursi kuulutamise. Uued kohtunikud peaksid konkursi õnnestumise korral olema olemas olema mais-juunis 2023. Seega me kasutame sama võimalust, mis Tartu Halduskohtu puhul ehk teeme määramusse sellise kahe aastase erisuse, et 2023. a võib Tartu Ringkonnakohtus nimetada ametisse kaks täiendavat kohtuniku, arvestades, et Tartu Ringkonnakohtus võib kuni 2024. a lõpuni olla 18 kohtuniku.

V. Kõve: Mis on selle meetodika, kas see on Justiitsministeeriumi jaoks ühekordne meede?

K. Luha: Eelmine kord leppisime kokku, et lähtume vastavalt kohtu olukorrast. Vaatame seda sellise erakorralise meetmena. Põhjus on selles, et meil pole olnud võimalik muuta ringkonnakohtute kohtunike arvu, mis oleks iseenesest tõhusam meede.

T. Pappel: Palun, et KHN-i liikmed seda toetaks. Meil on viieliikmeline kriminaalkolleegium, kellest kaks kohtuniku lähevad pea üheaegselt pensionile, seega tekib 40%-ne vakants. Lisaks on meie kriminaalmenetluse ajad hetkel pikad. Seega on ainuõige lahendus täita need kaks kohtuniku kohta varem. Võrreldes koormust ka Tallinna Ringkonnakohtuga, siis on selge, et me vajame ka praegu juurde ühte kohtuniku kohta.

KHN-i liikmed hääletavad justiitsministri 27. oktoobri 2005. a määruse nr 47 muutmise osas.

Poolt: 8

Vastu hääletamist ei toimunud.

Otsus: KHN annab nõusoleku JM määruse vastavalt muutmiseks.

3. Kohtute seaduse jt seaduste muutmise eelnõu (633 SE), sõja- või erakorralise seisukorra aegse kohtupidamise eelnõu (753 SE), paberivabale kohtumenetlusele ülemineku eelnõu (723 SE) rakendamise – KS § 41 lg 3 p 4 alusel – Justiitsministeerium, Viljar Peep

V. Peep: Räägin täna neljast seaduse eelnõust. Esmalt sõja- või erakorralise seisukorra aegse kohtupidamise seadusest (753 SE), mille osas oleme arutanud, et omavahelise õppusega oleks seda ehk vaja testida, aga täpseid plaane hetkel välja käia ei ole. Eesmärk on mängida läbi olukorrad, kui seadust on vaja kasutada, näiteks Riigikohtu ülesanded sellises olukorras, kohtujuhtide tegemised, kuidas näeb välja tsiviil- ja haldusajades lihtmenetlusele ülemineku ehk väga palju on tehnilisi üksikasju. Selle kõrval on nüüd meil ka tsiviilriisi ja riigikaitse seaduse eelnõu, see tuli ruttu ja nüüd soovitakse kiiresti ka selle kohta arvamust. See seondub sõja- või erakorralise seisukorra aegse kohtupidamise eelnõuga, sest sellel ei olnud muid kriminaalmenetluse erisusi peale rahvakohtunike väljajätmise. Tsiviilriisi ja riigikaitse seaduse eelnõu juurde on pandud samad kriminaal- ja väärteomenetluse asjad,

mis olid eelnõus 119, mis 2019. a algatati, aga kuhugi ei jõudnud. Me tahaksime need samad asjad sealt eelnõust võtta, aga neid muuta, seal olid kunagised kokkulepped, kuidas võiks süüteomenetlust sõjaajal kohendada. Kohtume lähiajal koos kriminaalpoliitika osakonnaga Kaitseministeeriumi ja sõjaväepolitseiga, et uurida, mida oleks mõistlik praeguses eelnõus veel täiendada.

Teine eelnõu on 367 SE, mille eesmärk on tõhusam süüteomenetluse juhtimine, see on väike osa kriminaalmenetlusõiguse revisjonist ja on suunatud kriminaalkohtupidamisele.

Kolmas eelnõu on 723 SE ehk paberivaba kohtupidamise eelnõu tsiviil- ja haldusasjades, mis jõustub 1. aprillist. See oli õiguskomisjoni soov, et oleks selge tähtaeg koos selge ütleemisega, et varasemates asjades kohaldatakse varsemalt kehtinud seadust. Paberivabale kohtumenetlusele ülemineku toetamiseks oleme jätkuvalt tegelenud ka digitoimiku infosüsteemi arendamisega. Seotult digitoimiku kui ka osakondade moodustamisega (633 SE) tekkis meil kasvav vajadus kohtusaalide IKT järgi, sellega pole hetkel asjad nii head. Sügisel eraldasime RIT-le täiendavalt 150 000 eurot, selle kasutamine jäi toppama. Projekti lõpptähtaeg ehk seadmed peaksid olema paigaldatud 01.04.2023. Kiirendamiseks tehnilist valmisolekut digimenetlusele on Justiitsministeerium eraldamas kohtutele lisaks veel raha.

V. Kõve: Toimikuga tutvumise paragrahvi te eelnõus ei muutnud, kuidas see tehniliselt välja hakkab nägema? TsMS § 60 on pabertoimikule üles ehitatud. Tutvumise korraga peaks edasi tegelema.

K. Lippus: Praktikas on tegelikult seda kasutatud juba pikemalt, lisaks on meil mitu aastat ka veel pabertoimik. Igal pabertoimikul on lisaks olnud toetav digitoimik, millega inimene saab tutvuda igas kohtumaja kantseleis avalikult kasutatavas arvutis, lisaks on toimikuga võimalik tutvuda ka avalikus e-toimikus. Võimalus on ka väljatrükke saada.

V. Kõve: Kuidas valmisolek kohtutes on?

K. Kruusvee: Meil väga ei muutu midagi.

A. Asi: Tegeleme sellega, 70% tsiviilasjadest on meil juba digitoimikus. Muudatus väga suur ei ole, abi saame ka koolitustest. Mõned probleemid on ka, aga mitte midagi sellist, mida praegu arutada. Tehnika osas oleme heas seisus, aga saab ka paremini.

L. Naaber-Kivisoo: Kohtunike poolt pole hetkel muresid väljendatud, need probleemid ilmnevad siis, kui realselt asi kasutusse läheb. Koolitusi oleme saanud ja läbime veel.

L. Loide: Seadmed on esimene murekoht. Kohtunikud on välja toonud ka mitmed võimalused, mida digitoimik hetkel ei anna, sellest kirjutasin aruandes ka. Meil on samamoodi abiks koolitused. Ma ei ole optimistlik seadmete tähtaja osas.

T. Talviste: Meil pole digitoimikuga üldse varasemat kogemust. Ettevalmistuse osas on järgmise nädala graafik paigas, ekraanid on kohal, aga enne ei saa kindel olla, kui kõik on üles pandud ja töötab. IKT on Pärnus suur probleem.

S. Kaljumäe: Kohtunikud on enamjaolt poolt ja see ei ole suur probleem, aga tehnikaga on muresid.

T. Pappel: Meil alles oli digitoimiku osas koolitus. Ekraanid said eile digimenetluse jaoks üles, nende kasutamiseks tuleb ka koolitus. Seadus on vastu võetud ja selle järgi orienteerutakse, välja printimiste mahtu näeme hiljem.

V. Lapimaa: Teeme ettevalmistusi, kogemus on olemas ka, koolitusi on samuti palju järjest. Väiksemad asjad saab edukalt digitoimikus menetletud. Juristid saavad hästi hakkama, aga apellatsioonid ja

sellised mahukad asjad on digitoimikus keeruline teha. Näen ette, et ülemineku periood võib mõjutada menetluste tähtaegasid. Ülemineku aeg on keeruline, aga ajapikku saab paika.

V. Kõve: Kus meie asitõendid lähevad?

M. Helm: Asitõendid on väiksemad asjad, aga hästi palju on väljastusteateid. Ma ei ole veel välja mõelnud, kuidas koordineerida 200 asja samal ajal, näeme siis, kui käes on. Ma ei halda digis mahukaid asju ära, osati on kindlasti vaja ka printida.

K. Lippus: Kohtute infosüsteemi arendus, mis on kohtuniku töölaud, ongi mõeldud selleks, et saaks digitoimikutest parema ülevaate. Järgmisel KHN-i istungil võiksime juba saada kasutajatelt tagasisidet, mais toimub *live*. Praegu testivad seda RIK-i inimesed, aprillis saavad testida seda ka kohtunikud.

Liitus Margit Lauri.

L. Naaber-Kivisoo: Töögrupp on näinud ka selle töölaua tutvustust, tundus sobiv. Küsimus on rohkem isikliku harjumuse muutmises, kas kasutada seda või mitte. Vaja on endal valmisolekut teha muutust.

V. Kõve: Tore, et on optimistlikku suhtumist kohtute poolt.

Liitus Andres Parmas.

V. Peep: Viimaks räägime eelnõust 633 ehk selle kõige olulisem muudatus on osakondade tekitamine maakohtutesse, see jõustub 1. maist. Rakendamine koosneb kolmest etapist. Kõigepealt on otsustus osakondade arvu osas, loomulikult saab ka kohtus teha etteulatuvaid hiljem jõustuvaid sisemisi otsuseid. Siis on kohtunike arvude jagamine osakondade vahel ja viimaks nimetada osakondade juhatajad. Maakohtutes tehakse tõsist ettevalmistustööd. Liivi Loide tutvustas oma plaani, kuidas kogunetakse ja arutatakse koos kohtunike ja tugipersonaliga.

Oluline küsimus on ka praktilisel poolel, kuidas tugipersonali peaks osakondadesse paigutama. Sellel on erinevaid variante ja kohtutel on sellega üpris suur paindlikkus. Kas ta moodustab veel osakondade väliseid üksuseid tugipersonali jaoks või kui palju tugipersonali on osakondade juures jne. Üsna palju on paindlikke valikud, mida maakohtud saavad ära kasutada. Selle kõrval Pärnu tegeleb ka oma eeskoste osakonna moodustamisega, kuhu 1. maist lähevad eeskoste ametnikud. See on seotud juba sellega, et palk sama töö eest on piirkonniti erinev. Ootused sellele osakonnale on suured, sest palju on eestkostega seotud asju.

Lisaks on veel kohtujuristide järelkasvu kava käivitamine, mis on Tiina Pappeli ja Villem Lapimaa kanda. Praeguse kava kõrval on veel üks mõte – võimaldada kohtujuristide järelkasvu kava sees ka muud roteerumist, oleme selleks suhelnud advokatuuri juhtidega. Neil on ka huvi olemas, et leida suurtest advokaadibüroodest inimesi, kes tahavad vastastikku roteeruda. Võiks proovida roteeruda ka kohtute ja prokuratuuri vahel, see peaks olema ka suhteliselt lihtne, sest kõik on avalikud teenistujad. Advokatuur pole avalik sektor ja seetõttu on korralduslikult keerulisem, aga soovi korral teostatav. Annab võimaluse eluaegse ametikoha kõrval proovida midagi muud, aga saab kindlasti ka pöörduda oma kohtusse tagasi, see on garanteeritud. Tartu ja Pärnu esimeestel ja direktoritel on kohtunikuabidega seotud muudatuste ettevalmistamist. Üks mõte, mida ma kolleegidega arutasin, on see, et tulemas on rakendusmäärus kohtunikuabide arvu määramiseks, selleks, et me saaksime ka nendega üle minna arvestuslikkusele nagu on kohtunike palkadega. Rakendusnorme on üksjagu (kohtumajade asukohad, kohtunike arv, rahvakohtunike arv, rahvakohtunike tasu), seega paneks need koos lisanduva kohtunikuabide arvu määрусega üheks aktiks kokku. Olen kõigile, kes sellesse ja teistesse eelnõudesse panustasid, äärmiselt tänulik. Loodetavasti need võimalused saavad mõistlikult ära kasutatud.

Lahkusid Margit Lauri ja Ivo Pilving.

M. Helm: Seoses selle järelkasvuprogrammiga, kas need 10 kohtujuristi võetakse täiendavalt juurde lisaks olemasolevatele?

V. Lapimaa: See programm on mõeldud meie ametis olevatele kohtujuristidele, kellel mõlgub mõttes kohtunikuks kandideerimine. Eesmärk on pakkuda neile kohtujuristidele võimalust end täiendada, arendada ja näha teisi töö tegemise viise erinevates astmetes ja erinevates õigusasutustes. Roteerumine on võimalik ilma enda kohtu nõusolekuta. Ta kandideerib järelkasvu kavasse ja talle pannakse paika individuaalne kava. Näiteks neli kuud Riigikohtus ja neli kuud advokaadibüroos. Seaduse järgi on nii korraldatud, et see kohus, kus ta töötab, jätkab talle palga maksmist. Vastuvõtval kohtul peab olema valmisolek leida sellele roteeruvale kohtujuristile sobiv töö ja juhendaja. Lisaks peaks läbi mõtlema, mis on inimese vajadused ning millele ta peaks keskenduma, roteerumine peab olema niivõrd läbi mõeldud, et sellest ka reaalselt kasu oleks. Kui järelkasvu kava lõppeb, siis ta naaseb oma kohtu juurde kogemuse võrra rikkamana. Tal ei ole lisagarantiid, et ta peab kindlasti pärast kohtunikuks saama, valik on jätkuvalt Riigikohtul, aga see on kohtujuristile täiendav argument, miks ta peaks sellesse ametisse sobima.

Seaduse väljatöötamisel oli esialgne mõte teha ainult kohtute vahelist roteerumist, aga leidsime, et kasulik oleks saada kogemus ka väljaspool kohtusüsteemi. Seejuures saada kogemus, kuidas käib kliendi kaitsmine kohtus ja kuidas suheldakse kohtuga. Kui koostöö advokaadibürooga toimib, siis see on hindamatu kogemus. Riigikohtust oleme saanud signaale, et kohtuniku kohale kandideerivatel juristidel võiks olla laialdasem kogemus kui ainult kohtusüsteemis. Me saame kokku ka advokatuuriga koos Tiina Pappeli ja Kaidi Lippusega, et nende huvi ka kompida. Ma olen optimistlik, et saame hea programmi kokku, esimesel aastal alustame väiksema grupiga. Aprillis läheb konkurs lahti, mai ja juuni paneme programmis osalejatele individuaalsed arengukavad kokku ja 1. oktoobrist algaks reaalne tegevus pihta. Rahade osas on nii, et lähetav kohus maksab palga, see võib rahaliselt olla kohtule raske. Arutasime seda ka kohtute esimeestega. Keeruliseks teeb olukorra, kui ühest kohtust on äraminejaid palju, aga selline seis on programmi sisse kirjutatud. Üritame leida lahendusi, et näiteks saab kohus roteeruja vastu või on mingid muud kompensatsioonimeetmed. Eesmärk on siiski õilis, see annab kohtujuristidele võimaluse ennast arendada, et ka muuta ametikoht atraktiivsemaks, sest süsteemis olev kohtujurist teab, et võimalus areneda ja saada kohtunikuks on olemas. Rahastamise puhul veel, kui advokatuuri kaasata, siis on olukord veidi teine. Praegu on välja pakutud selline lahendus, et tegu peaks olema vahetusega roteerumisega. Sel juhul kohtujuristi teenistussuhte kohtuga peatatakse ja advokaadibüroo maksab tasu roteerumise ajal. Kui advokaadibüroost tuleb inimene kohtusse, siis peatub ka seal töösuhe ja roteeruja võetakse kohtujuristi ametisse. Omavahel jääb kokkulepe, et tal on tagasipöördumisõigus. Teine variant on teha tasuline praktika, kui see on kooskõlas seadusega. Tiina Pappeliga seda tööd me organiseerimine, jõudsalt on see programm ka käima läinud.

T. Vaher: Väga hea mõte ja toetan seda, kui saame bürokraatlikud probleemid ära lahendada. Inimene võib leida nii ka oma tõelise kutsumuse, sest ta ei ole oma valikutes kinni.

A. Parmas: Prokuratuur on samuti poolt. Probleem on selles, et me tahaks abiprokuröre kohtutesse saata ja seega peaks tulev kohtujurist ka seda tööd tegema. Me aga ei saa kohtujuristi lihtsalt abiprokurörriks tööle võtta, see eeldab meil seaduse muutmist, muudatuste ettepanekud on Justiitsministeeriumile saadetud. Loodetavasti uue koalitsiooniga on võimalik sellega ka edasi liikuda. Roteerumine iseenesest on kasulik ja vajalik.

V. Kõve: Kuna advokatuur ja prokuratuur on sisuliselt nõus, siis loodetavasti saab selle toimima ja proovime seda plaani mitte ära kaotada erinevate tõkete tõttu. Kõigi huvides on, et peale kasvav kaader oleks hea.

K. Siigur: Kui seda kohtujuristide järelkasvu kunagi arutati, siis üks probleemidest oli, et kes roteerumise hetkel teostab kohtujuristi üle distsiplinaarvõimu, kui ta on teises kohtus. Mina loen välja, et kui jurist korrektselt ei käitu, siis ringkonnakohtu esimees saab selle lepingu ära katkestada.

V. Lapimaa: Just, see on meil ka konkursi korras sees. Näiteks Tallinna Halduskohtu kohtujurist roteerub Riigikohtusse, ta jääb Tallinna Halduskohtu koosseisu, halduskohus maksab talle palka edasi, kogu distsiplinaarvõim jääb edasi halduskohtule. Järelkasvu kavas osalemine on võimalik ennetähtaegselt lõpetada ka vastuvõtva asutuse ettepanekul, kui ta ikkagi ei sobi sinna, ei tee piisavalt hästi tööd jne. Me eeldame, et saadame head inimesed, aga ikka võib ka midagi kehva ette tulla. Sel juhul lõpetavad ringkonnakohtu esimehed järelkasvu kavas osalemise. Teoreetiliselt, kui on vaja mingeid distsiplinaarmeetmeid võtta kasutusele, siis see jääb jätkuvalt halduskohtu esimehe pädevusse, sest ta täidab jätkuvalt teenistuskohustusi, olles teises asutuses.

K. Siigur: Kas peaks enda jaoks sõnastama selle nii, et järelkasvu kava ennetähtaegse lepingu lõpetamine on eeskätt otstarbekuse küsimus?

V. Lapimaa: Jah, just. See on ka näide sellest, miks advokatuuri roteerudes on vaja teistsugust õiguslikku korraldust, kohtu esimees ei saa hakata teostama järelevalvet advokaadibüroosse roteeruja üle. Sellepärast me mõtlesime välja, et kui jurist läheb büroosse, siis ta lõpetab kohtus teenistussuhte ja algab töösuhe advokaadibüroos.

M. Helm: Tegu on hea mõttega. Mida laiapõhjalisem inimese taust, seda parem. Praegu on olnud probleeme kohtunike kohtade täitmisega, ma loodan, et see programm aitab kaasa, et need lüngad saavad täidetud. Minu küsimus seisneb selles, et meil ei ole juriste umbmäärane arv, valdavalt on üks jurist ühe kohtuniku kohta. Kui meie kohtust peaks näiteks kolm juristi ära minema, siis kes seda juristi asendab ja aitab mul töö ära teha? Meil on kohtus arvestatud üks jurist iga kohtuniku juurde. Arenguprogrammi ma toetan, aga läbimõtlemit vajaks, kuidas roteeruvaid kohtujuriste asendada.

V. Kõve: Tegelikult selle suuna, et jurist on kohtuniku juurde kinnistatud, peaks tulevikus ära lõpetama ja seda ka sekretäride osas. Aga siiski, keegi peab aitama kohti täita, kas see projekt on kuidagi rahastatud? Kas vajadusel saab inimesi asendada? Ei taha, et tekiks olukorda, kus kohtud ei taha inimesi programmi lasta, sest töö jääb siis tegemata.

V. Peep: Ootame järelkasvu kava ära ja planeerime selle järgi lisavajadusi.

V. Kõve: Olen nõus, alustame mõne inimesega, et mitte tekitada suuri probleeme tööjõuga.

M. Helm: Tuleks juba ette mõelda, mis saab, kui jurist kohtust roteerub.

V. Peep: 1. maist on tugipersonal kinnistatud osakonna juurde maakohtutes.

L. Naaber-Kivisoo: Ressursi puudus jääb ikka.

V. Lapimaa: Lihtne on leida probleeme. Kui näiteks ühest halduskohtust tuleb 3 inimest, kes kõik kvalifitseeruvad, siis me Tiina Pappeliga saame otsustada, kes saavad ja millisel ajal. Meil on teatud paindlikkus sisse kirjutatud.

T. Pappel: Maikuus selgitame välja need parimad kohtujuristid, kes sellesse kavasse lähevad. Juuni alguseks on kohtust roteeruvate inimeste arv teada, alates sellest ajast saavad kohtunikud ennast ette valmistada ja vajadusel tööd ümber korraldada. Kui me selle kava kinnitame, siis teeme seda selle arvestusega, et võtame juriste eri kohtutest ja suuname neid vastastikku kohtutesse roteeruma. Sellega

tekib asendamise võimalus. See on kõik tegelikult tehtav. Me ei pea tingimata neid 10 kohtujuristi kohta konkursil ära täitma, see on konkursi korda kirjutatud. Me ei tea ka veel, kui paljud üldse on huvitatud.

V. Kõve: Kui asendamine kohati toimuks, siis ei olekski probleemi. Tiina Pappel ja Villem Lapimaa võtavad arvesse ka kohtu esimeeste mõtteid ja arvamusi.

K. Kruusvee: Me eile rääkisime neid samu teemasid kohtu esimeestega läbi ja suhtleme ka edaspidi veel.

T. Pappel: Infoks, et kohtud ei pea maksma kohtujuristi majutust või transporti.

K. Siigur: Kohtuasutus saab juristi äraminekut näiteks kompenseerida kohtuniku koormuse vähendamisega. Katsume leida lahendusi.

K. Lippus: Võite kohus on see, kuhu kohtujurist saab minna ennast arendama ning samuti võidab see kohus, kes sai oma kohtujuristi järelkasvu kavasse.

V. Kõve: Räägime veidi ka kohtunike liikumisest, tehniline pool tekitab küsimusi. Muudatuse järgi on kohtunikul alati võimalik tagasi kohtusse minna ja liikumist on laiendatud ministeeriumisse ja ülikooli, sellest võib ka huvi suurenenud olla. Praegu on otsus kohtu esimehe võimkonnas, kas lasta kohtunik minema või mitte. Kui aga kohtunik läheb mujale tööle ja sealne palk on madalam, kui ta kohtunikuna teeniks, siis makstakse talle palgale juurde. Kuidas täpsemalt me seda süsteemi pakume? Kas selle liikumise arvelt saab võtta uue kohtuniku?

V. Peep: See säte, mis oli ka varem, ütleb, et ametipalk säilib. See tähendab, et see raha, mis tuleb Rahandusministeeriumist kohtunikule palgaks, läheb temaga ka mujale kaasa. Formaalset takistust pole, miks ei peaks roteerunud kohtunikku saama asendada.

K. Siigur: Tegu on sama mudeliga nagu Tartu Ringkonnakohtu kohtunike kohtade ennatlik täitmine. Kui on näha, et kokku langevad roteeruva kohtuniku tagasi tulemise aeg ja kellegi teise ära minemise aeg, siis saab koha ennatlikult täita, aga kui seda kokkulangemist pole, siis jääb auk sisse. Kohtunikku ei saa võtta paariks aastaks.

V. Peep: Seadusandja on oma poolthääle sellele andnud.

V. Kõve: Erinevus on sees, kas minna ministeeriumisse või ülikooli. Ilmselt neid küsimusi tekib, kui keegi soovib liikuda väljastpoolt justiitsüsteemi. Seadus ütleb, et palk ja garantii säilib.

V. Peep: Tänane eelarveline praktika on see, et haldusala sees liikumisel on võimalik palka ümber tõsta. Kas hakata ajutiselt tühjaks jäänud kohta täitma on ilmselt iga kohtu otsustus, oleneb ka ajalisest plaanist ehk kui kauaks kohtunik roteerub.

V. Kõve: Kuidas kohtute valmisolek ja meelestatus osakondade moodustamise osas on?

S. Kaljumäe: Meie oleme ka otsustanud kohtuülesele jagamisele üle minna.

V. Kõve: Kui kohtualluvus sellisel kujul ära kaob ja ümber jagamine muutub paindlikuks, kas meie süsteem ja infosüsteem jagamist toetab? Kuulda on olnud, et ümberjagamisega tekib ülekoormus, eriti väikestes kohtumajades. Kuidas siis meelestatus 1. mai ees on?

K. Kruusvee: Meil on mõnda aega üle-eestiline jagamine kasutusel olnud ja see toimib.

A. Asi: Peame alles esimesi arutelusid, oleme skeptilised, kas tuleb rohkem kui kaks osakonda.

L. Naaber-Kivisoo: Meil ei ole veel tagasisidet. Kohtunikud pole seaduse osas tagasisidet andnud. Selle või järgmise nädala jooksul saadame oma esialgsed mõtted. Kaks osakonda tuleb, meil ei ole ressursi, et rohkem teha. Muresid tekitab üle kohtute jagamine, seda on vaja, et koormust ühtlustada. Lähme mingi versiooniga välja ja vaatame, kuidas toimub. Võlaõigusasjad jagaks üle kohtu, teised asjad jääksid lokaalseks. Tehniline pool on olemas, aga enne ei tea, kui jagamiseni jõuame.

K. Siigur: Kohtualluvusega ei ole probleemi, küsimus on istungi pidamise kohas.

V. Kõve: Tsiivilasjades oli varem kirjas, et asi läheb sellesse kohtumajja. Tsiivilis oli topelt kohtualluvus. See on algusest peale TsMS-is olemas.

L. Naaber-Kivisoo: Sellest on tekkinud meil majades suured koormuse vahed, väga keeruline on välja mõelda, kuidas koormusi ühtlustada.

L. Loide: Meie oma tööjaotusplaani ümber tegema ei pea. Meil toimib juba praegu töö uue seaduse mõtte järgi. Aga see, millest räägiti, et varasemalt kohtumajade põhine kohtualluvus tsiivilis. Arutluskohana jääb see alles. Me oleme sõnastanud selle nii, et kohtuasjad jaotatakse reeglina kohtunike vahel, kelle alalise teenistuskoha piirkonda jääb koht. Me oleme sidunud selle kohtunike alalise teenistuspiirkonnaga, selleks, et vältida inimeste risti-rästi sõitmist. Koormuse ühtlustamiseks oleme leidnud asjad, mida me jaotame üle maakohtute, mõtlen ainult tsiiviili. Üle maakohtute jagamisel jälgime me seda, kuidas need koormuste vahekorrad on.

Tekib küsimus, kes sõidab? Ideaalis võiks asju menetleda kaugistungina. Osa tsiivilasju pole võimalik kaugelt menetleda. Seega suurem osa asju me üritame kohtuniku asukoha põhiselt jaotada. Süüteomenetluses on olnud maakohtupõhine alluvussäte. Eelmine aasta tekkis küsimus, miks me üldse kohtumajade põhiselt asju jagame. Seoses osakondadega oleme me sisse viinud selle, et üldmenetlused lähevad maakohtul ringile ja sõitma hakkab menetlusosaline. Osakondade loomisega on meil tulemas ajurünnak, küll need osakonnad paika saab.

T. Talviste: Ütleme nii, et kohtunikud kardavad sõitmist, laias laastus pole mul Liivi Loidele midagi lisada, me lähtume umbes samadest kriteeriumitest. Kuressaare on erandlik, neid asju pole jaganud. Süüteos ja üldmenetluses samamoodi on meil üle kohtute jagamine, üritame seda sama põhimõtet rakendada, et lähtume kohtuniku teenistuskohast. Nii palju kui mina tean, siis tehniline võimekus KIS-s selleks puudub 1. maiks.

M. Reintamm: 1. maist on võimalus asju jagada üle kohtu, aga kohtumaja põhine jagamine jääb ikka alles, kohtumajad on KIS-s alles ja kohtunikud on kohtumajades. Lisaks on nupp „jaga kohtus“ ja KIS liidab enne määramist kohtunikule kokku kõik asjad, mis ta on saanud erinevates kohtumajades. See töö, et kohtunikul on üks profiil, seda me praegu teeme. See aasta on kohtumajad KIS-s ja jagamist saab täpselt vanaviisi kasutada. Kohtumajade KIS-st ära võtmine on suur töö.

V. Kõve: Saan aru, et KIS-i arendamine toimub selles suunas, aga millal see realselt valmis saab?

M. Reintamm: Plaan on uuest aastast saada, et kohtunikul on üks profiil, mis on seotud ka tema alalise teenistuskohaga.

K. Luha: Seega see probleem, mis Toomas Talviste on välja toonud, on juba lahendatud ja enne 1. maid on see ka *lives*.

T. Saar: Kas see arendus võtab kohtult selle võimaluse ära, et nad jagavad piirkonnas ja siis tasandavad mõnede asjadega?

M. Reintamm: Ei võta, me teeme nii, et jagada saab kohtunikule, kes asub kindlas kohtumajas. On üle kohtu jagamine, aga erandlikult saab jagada kindlas kohtumajas olevate kohtunike vahel. See on kohtute soov olnud.

V. Kõve: Kuidas läheb eestkoste osakonnaga?

T. Talviste: Eeskoste osakonna tegevuse ettevalmistamine algas juba aasta tagasi, oleme palju arendustööd sellel suunal teinud. Kahjuks täiendavat ressursi meile ei antud. Tegime eraldi lisataotluse, mille kohta veel seisukohta pole. Kõik kohtud on kaasatud, info liigub, 6. aprill tuleb järgmine suurem kokkusaamine eesmärgiga praktikat ühtlustada. Töö käib ja usun, et saame selle osakonna kenasti käima. Loodame saada paar inimest juurde.

V. Kõve: Kas ministeerium toetab, et eestkoste osakond luua? Kuidas ressursiga on?

K. Lippus: Riigieelarvest eraldi raha selleks ei saanud. Proovime 2024. a selleks eraldi raha saada. Elari Udami ja Toomas Talviste 2023. a rahataotlus on meieni jõudnud. Me oleme seda arutanud ja sisuline otsus on tehtud, et taotlus rahuldatakse, mis näeb raha ette nii koolituseks, palkade tasandamiseks kui ka kahe ametikoha juurde loomiseks. See on meil menetluses, ootame allkirja.

Otsus: KHN võtab informatsiooni teadmiseks.

Paus kell 12.02–12.45.

Liitus Ivo Pilving

4. Kohtute 2024. aasta eelarvest, kohtuametnike palgapoliitika ümberkujundamine – KS § 41 lg 3 p 4 alusel – Riigikohus, Üllar Kaljumäe, Justiitsministeerium, Viljar Peep

Ü. Kaljumäe: 633 eelnõusse üritas Riigikohus saada ka oma kohtunõunike palga. Kohtusime Justiitsministeeriumi ja Rahandusministeeriumiga, kohtumisel jäi kokkuvõttes positiivne hoiak, kindlaid otsuseid ei tehtud. Jaanuaris saime ministrilt kirja, milles viidati, et tema hinnangul vajaks kohtute palgasüsteem tervikuna ülevaatamist. Järgmisel kohtumisel RaM-ga selgusid veel mõned asjaolud ehk RaM-i hinnangul ei peaks KRAPS-i väliselt eraldi üksikuid teenistujaid või teenistujate gruppe üldse reguleeritama. Viimaks, mida palus ka minister oma kirjas, et kui ülevaatamine hakkab pihta, siis võiks lahenduse leida riigieelarve seaduse regulatsiooni piires ja järgmises RES/RE protsessis. Kokkuvõtvalt leppisime kokku, et ühiselt kohtutega töötame välja kohtute personalikulude eelarvestamise regulatsiooni. Nii kui oleme sisemiselt valmis, siis võiksime plaani ka RaM-le tutvustada, et 2024. a eelarvesse jõuda taotlus teha. Oleme tempokalt tegutsenud ja oleme protsessi vaates optimistlikud.

Palgakorralduse osas seadsime endale eesmärgid: maksta kohtuteenistujatele õiget ja õiglast töötasu ehk tööülesannetele ning vastutusele vastavat töötasu, rakendada kohtutes paindlikku ja motiveerivat palgakorraldust ehk võimalus kohtuteenistujate palku diferentseerida, tagada kohtute personalikulude rahastamise stabiilsus ja jätkusuutlikkus ehk eelarve iga-aastane korrigeerimine vastavalt kohtunike ametipalkade indekseerimisele.

Personaleelarve võiks olla rahastatud fondipõhiselt, mitte üksikute konkreetsete teenistujate miinimumpalkade või mõnel muul ära fikseeritud viisil. Kokkuvõtvalt oleks palgakorraldusliku mudeli vaates tegemist kahe fondiga. Esmalt KRAPS-i kaudu reguleeritud kohtunike arvestuslikud palgavahendid, mis sõltuvad kohtunike arvust ja indekseeritud palgast. Teisalt oleks ülejäänud

kohtupersonali raha koondatud teise fondi. Fondid on omavahel seotud proportsiooni kaudu. Riigikohtu varasema kogemuse peale võiks öelda, et fondipõhisus RaM-le võiks sobida. Ideaalis moodustaks kohtu kogu eelarve, mis ei ole arvestuslik kulu, teise fondi – see tagaks ka kõikide majanduskulude igaaastase indekseerimise. Fondipõhisele rahastamisele üleminek tähendaks teenistujate eraldi regulatsiooni kaotamist kohtute seadusest.

Selleks, et üldse seda fondi tegema hakata, tuleks vajalikud töötajad ühel või teisel viisil grupeerida. Ametikohad peaks olema sisendandmetena paigas ning nende peale tuleb mudel üles ehitada. Riigikohtus on umbes 85+ teenistuskoha ja need on kolme suuremasse valdkonda koondatud (õigusmõistmisega seotud teenistujad, juhid ja kõik ülejäänud teenistujad). Fond koosneks piltlikult arvestuslikust keskmisest kogupalgast ja selle leidmiseks oleme täna realselt makstavad palgad koondanud ja prognoosinud õiglase palgaskaala vaates, milline see protsent võiks olla seostatuna esimese astme kohtuniku ametipalgaga.

Rahastamismudeli maksumusest rääkides tuleb arvestada, et see on välja arvestatud juba mõni aeg tagasi. See maksumus ei sisalda juba kokkulepitud kohtujuristide palkade indekseerimist, sest need indekseerimisvahendid on eelarvesse juba ettenähtud. Kõige suurem osakaal rahast läheb sekretärile ja referentidele, sest neid on ka kõige rohkem. Selle initsiatiivi minimaalne positiivne tulemus on, kui lepime kokku põhimõttelises fondipõhises lähenemises, mis peaks olema sisse kirjutatud ka seadusesse, ilma palkasid korrigeerimata, aga sedasi saadakse palk kasvama ka järgmistel aastatel.

V. Kõve: Võtaksin Üllar Kaljumäe jutu kokku järgnevalt: esiteks kohtusüsteemi vaatame me tervikuna, teiseks on eesmärk saavutada stabiilne palgakasv kogu süsteemis, kolmandaks kaotada ära arusaam, et me jagame raha näo peale, vaid me anname kohtutele, kus seda on võimalik paindlikult kasutada.

V. Peep: See tähendab tegelikult nelja palgafondi. Meil on põhitöötajad Riigikohtus ehk riigikohtunikud ja nendele on lisaks tugipersonal, mis oleks indekseeritud ehk seotud riigikohtunike palgafondiga. Samamoodi on ka I ja II astme kohtunikel ja kohtunikuabidel oma fond. Kõik ülejäänud personal kuuluks sellesse fondi, mis on indekseeritud I ja II astme kohtunike ja kohtunikuabidega. See tähendaks, et tugipersonali fondide sees oleks indekseerimine, mis täna toimub ainult kohtujuristidega. See puudutab tervet palgafondi Riigikohtu või I ja II astme kohtute fondis ja me saaksime selle paindlikkuse, et raha tuleb tervele süsteemile. Kohtusüsteemi sees tähendaks, et me loobume kitsalt juristide sidumisest indeksiga, vaid indeksiga on seotud terve palgafond, mida minister ja KHN kohtute vahel jagavad. See gruppide kaupa lähenemine on nüüd läbirääkimistel lähtepunkt. Sellega seostub teine tegevus ehk kohtuteenistujate kompetentsimudelite välja töötamine. Võime grupiti lähenemist pakkuda, aga arvan, et võib juhtuda, et indekseerimine toimub, aga need osakaalud poleks eriti suured. Samas on positiivne, kui me saame vähemalt selle indekseerimise. See tagab kohtu sees ka raha kasutamise paindlikkuse.

Ü. Kaljumäe: Esmalt, kui meil oleks võimalik indekseerimine põhimõttena kinnitada, siis hiljem saaks ka sisendväärtusi hakata läbi rääkima ja kergitama. Teiseks, kui kohtunikud on täna eelarveliid 10 ehk arvestuslikud ja kohtunikuabi on täna eelarveliidina 20 ehk me peaks kohtunikuabid saama tõsta KRAPS-i, seadus vajaks sel juhul veidi kohendamist.

V. Peep: Me tahame, et indeksipõhine lähenemine oleks seaduses kindlasti sel juhul fikseeritud. Ilma selleta ei lase me lahti kohtujuristide indekseerimisest.

V. Kõve: Meie süsteemis indeksipõhise lähenemisega keegi kaotada ei saa. Isegi kui me raha juurde ei saa, aga fondipõhine lähenemine jääb, siis ka see on juba võit. See oleks mingigi garantii, et kogu palgafond kasvab. Kohtujuhtidele jääb ka vabadus raha paindlikumalt liigutada. Mis teised arvavad?

K. Siigur: See mudel on igati loogiline. Teine asi see ka, et esimehel või asutuse juhil peab olema suurem vabadus. Minu ideaalmudel oleks, et kõik saavad kohtute sees ise asutuse juhina raha jagada.

Personalijaotus võib vastavalt kohtu spetsiifikale olla veidi erinev ja oleks täiesti loogiline, et kohtujuht saaks selle otsuse ise teha. Kindlast toetan seda mudelit.

T. Pappel: See mudel on fikseeritud praeguste koosseisude alusel. Mis saab, kui kohtul tekib vajadus täiendavate teenistujate järele? Siis justkui tuleb kohtul lähtuda sellest kindlast fondist, kuna täiendavat ressursi sinna juurde ei tule.

Ü. Kaljumäe: Me peame korrastama ära oma sisendi, mis näiteks juhtub, kui kohtutel ongi tarvis inimesi juurde. Teine asi on see, et me peame olema teatud kompromissideks valmis ja mõtlema, kas me saaksime mõned aastad hakkama selle kogumi sees. See pole selles mõttes paindumatu. Kui me teame, et meil on lähitulevikus ootamas ees suur koormuste tõus, mis eeldab suuremal hulgal inimeste juurde palkamist, siis oleks vaja sellest ka kohe märku anda. Vastavalt sellistele prognoosidele saaks mudelit juba ette valmistada. Tegelikult riigieelarve strateegia protsess kohustab meid mõtlema nelja aasta kaupa. Rahanumbrid kirjutatakse ka mudeli kasutamisel nelja aasta peale prognoosina ette, ühest küljest annab see alati võimaluse igal järgmisel aastal järgmist aastat üle vaadata.

V. Kõve: Põhiline väärtus on ikkagi see, kui saaks mingisuguse stabiilsuse.

Ü. Kaljumäe: Ühe-kahe ametikoha juurde taotlemise läbirääkimised peaks sel juhul ära kaduma. Peame ka vaatama alati lahenduste leidmisel sissepoole ja leidma võimalusi midagi veidi vajadusel ümber korraldada.

T. Pappel: Me oleme tööjõukulude eelarvest rahastanud ka motivatsiooniüritusi. Kas see on ka siia fondi arvestatud? Kõik kohtud tahavad oma töötajatele korraldada mingisuguseid ühisüritusi.

Ü. Kaljumäe: Ideaalis on meil kohtul kaks fondi, üks on kohtunike arvestuslikud palgavahendid ja kogu muu raha on ülejäänud fond. Riigieelarve raha kasutamise eelvaatest on see kõik üks ja sama raha, mida võibki justkui kasutada ka ürituste jaoks. See ongi selle süsteemi paindlikkus. Mitu fondi lõpuks tuleb, selgub läbirääkimiste käigus.

V. Saarmets: Kindlasti peaksid majanduskulud seal fondis sees olema, sest muidu tõusevad ainult inimeste palgad, aga muu mitte. Iseenesest tasub seda ideed toetada.

V. Lapimaa: See on nüüd meetod raha küsimiseks, kas see on ka meetod raha jagamiseks? Meil on olnud varasemalt diskussioonid, sest kohtutel on mõneti erinevad lähenemised olnud. Mõned kohtud on koondanud ametikohti ja jaganud ülesandeid olemasolevate ametnike vahel ning siis ametnike palkasid veidi kergitanud. Osades kohtutes on jällegi need suured koondamised jäänud tegemata. Kas me selle plaaniga fikseerime olemasoleva olukorra rahajaotuse kohtute vahel? Sel juhul kohtute vaheline jaotus sõltub sellest, mis taktikat kohus on otsustanud kasutada. Kas see kivistab selle hetkeolukorra?

V. Peep: Tegelikult on see nüüd kahekihiline lähenemine, RaM-i ja Riigikogu tasemel seda otsust ei tehta. Nende poole pöördume nelja varem räägitud fondiga. See, kuidas I ja II astme kohtute vahel raha jagada, jääb ikka sama mehhanismiga ehk meil on tervikfond, mis oleks ideaalis indekseeritud ja KHN ning minister otsustavad, kuidas selle fondi sees kohtutele raha jagatakse.

Ü. Kaljumäe: Omast kogemusest võin öelda, et see mudel pole lõpuni ideaalne, aga see on praeguse olukorra parim lahendus. Minu arvates on sellel loogikal nihke tekitamine alati küsitav, kuidas saab olla, et osadele räägitakse ühte juttu ja teistele teist. Saab tõenäoliselt erinevalt läheneda. Mina kirjeldan teist äärmust.

T. Pappel: Tartu Ringkonnakohtu vaates üks väga suur kulu on üürimaksud RKAS-le, kuidas kohtumajade maksed RKAS-le siia plaani sobituvad?

Ü. Kaljumäe: RKAS-I on oma kulumudel ehk alati on meil kohtuhoonete ülalpidamiseks kohtute eelarves selleks eraldi rahaosa, seega on see selle väljapakutud süsteemi väliselt niikuinii toimiv ja seda

me ka siia mudeli sisse ei võta. RKAS elab oma rahastamisskeemiga ka selle fondipõhise lähenemise puhul ikkagi edasi. RKAS-le maksmiseks tuleb raha mujalt. Suured investeeringud on samuti tehtavad selle väljapakutud mudeli väliselt.

L. Naaber-Kivisoo: Peaksime selle ka ära otsustama, kuidas me seda jagame, et ei arutaks seda jälle detsembrikuisel KHN-i istungil.

Ü. Kaljumäe: Ühtegi seaduses ettenähtud mehhanismi kohtute raha jaotuses see tegevus ja minu sõnad ei mõjuta.

L. Loide: Kas see hõlmab ainult palgakulu või ka kõiki tegevuskulusid, v.a RKAS?

Ü. Kaljumäe: See on nii nagu te ise soovite. Mina soovitan ka tegevuskulud sinna sisse panna, see tähendaks kogu raha indekseerimist. Seda me ei lepi kokku läbirääkimiste käigus, vaid tooksime selle uuesti kohtujuhtidele otsustamiseks, kui oleme saanud selle mudeliga edasi liikuda.

L. Loide: Majanduskuludes peaks sel juhul olema üks rida kuluallikana veel – tegevuskulud.

V. Kõve: Meil on mõtet sellest hakata nii detailselt rääkima, kui reaalsed võimalused on teada.

A. Asi: Mina sain RaM-i jutust aru, et nemad rääkisid ainult personalikuludest, nad ülejäänud teemadega ei tegele. Võiksime kokku leppida juba kevadel sõltumata sellest, kas see fond tuleb või mitte, eelarve jagamise põhimõtted. Siis ei ole detsembrikuisel KHN-i istungil vaja seda kiirustades arutada. Me võiksime need põhimõttelised küsimused ära otsustada juba varem.

V. Kõve: Ei tundu mõistlik jagada raha, mida meil veel ei ole.

A. Asi: Põhimõtted saab nüüd kevade jooksul ära otsustada. Kohtujuhtidel on väga keeruline jõuda konsensusele, kui igaühel on oma huvid.

V. Lapimaa: Ettepanek oleks ka see, et natuke rohkem aega pühendada KHN-i istungi päevakorras eelarve küsimusele.

V. Kõve: Sügisel on meil 2-päevane KHN-i istung, võiksime seda seal käsitleda. Rahanumbrid selleks ajaks pole teada.

I. Parrest: Viimane kord, kui me selle üle arutlesime, jäi põhiteemaks, kas mõne kohtu sekretär teeb rohkem tööd kui teise kohtu sekretär. Sügisel istungil saab kõik need teemad varem ette valmistada.

K. Siigur: Järgmiseks juuni alguse KHN-i istungiks võiks olla mingisugune tegevuskava, mille järgi eelarve jagamise küsimust arutatakse.

Ivo Pilving lahkus.

V. Kõve: Oleme tegelikult varem katsetanud, et otsustame raha jagamise septembrikuus ja siis selle meetodiga ei oldud rahul. Raha jagamine ilma reaalse rahata võib osutuda keerulisemaks.

V. Peep: Me oleme välja töötanud töömahtu võimalikult täpselt arvesse võtva valemi, mis jagab raha ühisest fondist esimese ja teise astme kohtute vahel töö mahu põhiselt. Sellise ettepaneku ma ka uuele ministrile teen, kes loodetavasti teeb selle sama ettepaneku ka KHN-le edasi.

V. Kõve: Võiksime siis vähemalt järgmisel juunikuisel istungil rääkida, mis on plaan, kuidas me arutame seda teemat sügisel KHN-i istungil. Justiitsministeerium veab seda koos kohtu esimeestega.

K. Lippus: Seadus ütleb, et KHN annab arvamuse eelarve kujundamise põhimõtete osas, aga kas te tahate kujundada ise ka põhimõtteid? Tegelikult on võimalik avaldada arvamust võimaluste osas, mis on lauale pandud. Eelmisel detsembrikuisel KHN-i istungil oli näha, et soov on kujundada põhimõtteid.

Väga keeruline on põhimõtteid ilma eelarvemuutust teadmata arutada. Me proovisime korra arutleda ilma numbriteta eelarvestamist kohtujuhtidega, sellele tuli tagasiside, et ilma numbriteta ei saa seda teha.

K. Siigur: Lõpptulemusena on otsustus ikkagi lõpuks Justiitsministeeriumi käes. KHN-i istungil ütlevad kohtu esimehed, mida nemad soovivad, võidakse ka öelda, et ükski variant ei sobi. Justiitsministeerium saab nad ära kuulata, aga keeruline on siin midagi kokku leppida.

V. Kõve: Ministeerium peab tulema ettepanekuga, KHN avaldab arvamust, küsimus selles, kas seda aktsepteeritakse. KHN ise midagi uut istungil välja ei tööta. Põhjalikumalt räägime eelarve kujundamisest sügisel KHN-i istungil ja juunikuisel istungil on selles osas sissejuhatav jutt, kuhu me liigume ja milline on tegevuskava.

Utsus: KHN võtab informatsiooni teadmiseks. KHN-i liikmed peavad vajalikuks arutada põhjalikumalt kohtute eelarve kujundamise aluseid oktoobrikuisel KHN-i istungil, selleks valmistab Justiitsministeerium ette juunikuiseks KHN-iks tegevuskava.

5. Kohtu esimeeste aruandlus – KS § 41 lg 3 p 4 alusel – kohtu esimehed, Justiitsministeerium, Viljar Peep, Külli Luha

V. Peep: Kui võtta 8 kohtu aruanded kokku, siis tegemist oli stabiilse, suhteliselt rahuliku pandeemiajärgse aastaga. Midagi hüppelist ei toimunud. Senised pikaajalised tendentsid säilisid, üldiselt tervikuna jõudlus oli päris hea ja ka kvaliteedi näitajad, mida me hindame kõrgema astme tegevuse kaudu, ei kannatanud. Võrreldes mõne aastaga on tsiviilkohtumenetluse ja maksekäsu proportsioonid muutunud. Maksekäsk ületas esmakordselt 50 000 avalduse piiri. Kui majanduses lähevad asjad kehvaks, siis tavaliselt toob see ka kaasa tsiviilkohtumenetluse kasvu, aga saime maksekäsu kaudu hoida selle arvu kontrolli all.

Kohturegistritest – majanduse hangumine on näidanud mõju, kummaski osakonnas oli veidi alla 10% avalduste vähenemist. Äriregistri kinnistus- ja registriosakonna osas võib öelda, et umbes 100 000 kandemenetlust ja kasvavad järelevalvemenetlused. Üldistades võib öelda, et registris on 300 000 juriidilist keha, millest 100 000 on probleemsed. Registriosakond on siis selle osas liikunud hästi edasi – aruande kontrollimenetlus on 69-lt päevalt kahanenud 13-le päevale. Kinnistusmenetlusi on üle 100 000, mis on veidi enam kui mullu, menetluse kestus on ka veidi vähenenud.

Maakohtutes on taas väike tsiviilasjade kasv, võrreldes 10-aastase taguse ajaga on meil tsiviilasju 25% võrra rohkem. Maakohtute tsiviilasjade puhul tuleb arvestada ka järelevalvemenetlustetega, neid on üle 12 000, millest pea 70% on seotud eestkostega, see arv ka kasvab. Kohtu II astmes on tsiviilasju võrreldes 10-aasta taguse ajaga 1/4 vähem, aga menetlusaeg on viiendiku võrra aeglasem. Kriminaalmenetlusasju on üle 12 000, puhtalt kriminaalasju liht- või üldmenetluses on pea 4 000, millest umbes 8% üldmenetlused.

Ringkonna tasemel 10 aastaga taas veerandi võrra vähem kriminaalasju. Menetlusaeg on 8 aastaga kasvanud 2,5 korda, 32-lt päevalt keskmiselt 81-le päevale. Seda on väljaspoole kohtusüsteemi keeruline seletada, kui asjade arv ei kasva, vaid kahaneb, aga keskmine menetlusaeg läheb pikemaks. Väärteomenetluses 10 aastaga on 40% vähem väärteoasju, mis on jõudnud maakohtutesse. Keskmine menetlusaeg on kahanenud 52-lt päevalt 44-le päevale. Haldusasjades pole ühtset joont, 10 aasta jooksul on olnud kaks laineharja, hetkel liigume tagasi asjade arvuga allapoole. 10 aastaga on menetlusaeg veerandi võrra kasvanud. Need samad tõusud peegelduvad ka ringkonna tasemel, kus 10 aastaga kolmandiku võrra on menetlusaeg pikenenud. Kirjalike menetluste arv on jätkuvalt pigem kõrge, maakohtutes tsiviilasju 91% ja haldusasju 86%.

Tulevikus võiks KHN-i istungitel veel põhjalikumalt statistika ja õigusemõistmise poolt arutada.

Rääkides kohtute esimeeste ettekannetest ja eelarvest. Meil oli nii mullu kui tänava palgafondi kasv, mis poleks paha, kui meil poleks sellist kaadrivoolavust personali seas – Harju sekretärid 39%, Pärnus õigusteenistuse voolavus ajaloo suurim ehk 17%. Eelmine aasta me kasutasime valemipõhist töömahtu arvestatavat meetodikat palgafondi jagamiseks. Majanduskulud on pingelised, kuna on püsinud muutumatuna. Kõik esimehed mainisid probleeme IT-ga ja uus IT maja RIT (Riigi IT Keskus) pole olnud oma taristuteenusega vastav nendele ootustele, mida kohtud vajavad, eriti probleemne on kohtusaalide IKT seadmed. Täiendavad vahendid leiab RIT selleks ise.

Suur mure on ringkonnataseme kohtutega. Tartu tsiviilkolleegiumi mure üritasime lahendada kokkuleppega, et on vabatahtlikud kohtunikuabid, kes loodetavasti aasta lõpuni saavad käia tsiviilkolleegiumil abis. Tallinna Ringkonnakohtuga olid mõtted seotud ringkonnataseme spetsiifikaga, kus tuleb teha sügavamat juristitööd kohtupraktika analüüsimiseks ja ringkonnakohus käis välja selle, et nad võtavad endale kohustuse saada tsiviilkolleegium jälle järjepeale, tekitades sinna nõunik-kohtujuriste.

Kohtumajade ja kohtunike turvalisus on eraldi päevakorrapunktis, mure on seoses sellega, et kordnike keskmine vanus on kõrge.

Kohtud on praegu keerulises värbamisolukorras, kus personalitöötajad on panustamas üha rohkem ressursi uute inimeste leidmisele. Personaliga seotud teenused, mis on ennast õigustanud, on MinuDoc ja Stebby. Mõõdetav tagajärg on selgesti positiivne. Kohtunike kohtade osas on mures eeskätt mõlemad ringkonnakohtud ja Tartu Halduskohus. Sellised olukorrad, kus mõnes kohtus tekib kohtuniku ära minekust suurem probleem, proovime lahendada nii, et mõnda aega saaks lahkuv ja juurde tulev kohtunik olla tööl samaaegselt.

V. Kõve: Kas mõne nendest kohtu esimeeste ettepanekutest saaks ka käiku lükata, just nende kohtunike kohtade osas?

T. Pappel: Minule teadaolevalt on meil kolm kohtunikuabi kuni aprilli lõpuni ja üks võib-olla tuleb oktoobris. Meil ei ole kindlat kokkulepet, et nad oleksid meil aasta lõpuni. Nad on meil poole kohaga ja nad on osaliselt oma tööülesannetest vabastatud. See eeldab kokkulepet ka kinnistus- ja registriosakonnaga, et neil võimaldatakse meie juures olla. Kui seda ei võimaldata, siis on meie tsiviilkolleegium tõesti keerulises olukorras.

V. Peep: Kuna see kohtunikuabide abi Tartu tsiviilkolleegiumis on vabatahtlikkuse printsiibil, siis ma ei ole ise sellega nii täpselt tegelenud, Hans Moks on seda korraldanud, loodame, et seda mudelit saab aasta lõpuni ikkagi jätkata.

H. Moks: Tahtsime esialgu vaadata, kas ja kuidas see toimib ja siis saame jooksvalt edasi vaadata. Mina olen oma palve esitanud, töö käib, et nad saaksid aasta lõpuni olla.

V. Kõve: Üldpilt pole paha, asjad liiguvad. Samas tsiviilasjade juurdekasv numbrite näol on olemas ja üldine töötempo aeglustub. Valukohad on kaks ringkonnakohtu ja Tartu Halduskohus.

V. Peep: Statistika järgi, mis puudutab teist astet, on täiesti selgelt tegu murekohaga. Väljaspool kohtusüsteemi on seda keeruline selgitada, et asjad on läinud keerulisemaks. Kui me võrdleme kolme kohtuliiki, siis mida hõlmavam oleks meil koormuse arvestamise tööriist, seda usutavamalt saaks mahte näidata. Praegu kui ma vaatan statistikat, siis ei tundu, et Tartu Halduskohtusse oleks ühte kohtuniku kohta juurde vaja.

S. Kaljumäe: Isegi kui asjade hulk on stabiilne olnud, siis meie vanade asjade jääk on kahekordistunud. See näitab seda, et koha ära võtmine on olnud pikaajalise tagajärjega.

T. Pappel: Lisan, et halduskohtu probleem paistab silma, väga pikalt menetletud asjad jõuavad meieni.

V. Kõve: Me näeme Riigikohtu vaates väga kriitilist seisukohta kohtuniku kandidaatidega, tsiviilasjade ja kriminaalasjade huvilisi on vähe. Tuleks leida ajutisi meetmeid selleks, et lasta noortel veel peale kasvada. Pakkusin välja ühe variandina lasta pensionäridest asenduskohtunikel veel töötada osalise koormusega. Teine variant oleks, et võtaks tähtajalisi kohtunikke kolmeks aastaks ja otsustaks pärast kolme aastat uuesti. Kõige valem on täita kohti inimestega, kes seda ei vääri ja hiljem tekib olukord, kus uuele põlvkonnale pole kohti.

V. Peep: Üks asi on kolmas kohtuarenduspakett ja need erinevad mõtted. Teine on praktiline värbamine, meil on Riigikohtuga kokkulepe, et konkursi kuulutame välja siis, kui Riigikohus ise on teinud vastava kohtuga eeltööd ja nad on kindlad, et konkurss õnnestub.

V. Kõve: Meil peab olema konkursi välja kuulutades lootus, et meil tuleb väarikaid kandidaate. See aeg on möödas, kui konkurss kuulutati välja ja inimestest on ukse taga järjekord. Järeelkasvu teema käib meil täna palju läbi ja on ka kohtunike täiskogu teema, me peame järeelkasvuga tegelema.

V. Peep: See eeltöö ei tähenda, et konkurss on garanteeritud õnnestuma, aga tekib kindlustunne, et meil on väarikaid kandidaate.

I. Parrest: Tuleks mõelda, miks see kohtuniku koht atraktiivne ei ole.

V. Kõve: Just nimelt, eluaegsus ei ole enam miski, mis noori kohtunikuks meelitab, aga vaja on leida, mis neid kohtusüsteemi tooks.

A. Asi: Meie kõige suurem mure on personal. Inimesi pikas plaanis juurde ei tule, valikuvariandid kahanevad. Mina kirjutasin aruandesse, et nüüd on tagumine aeg hakata mõtlema, kuidas kasutada tehisintellekti võimalikult hästi kohtusüsteemis.

V. Kõve: Nõus, vaja oleks lähteülesannet, mida me võiksime teiste praktikast näiteks kasutusele võtta. Täna on tagumine aeg sellega töötada.

V. Peep: Sügisel käis külas Kasahstani kohtuhalduse juhtkond ja selge, et me oleme oma e-riigi arendamises maha jäänud. Kasahstani kohtuhalduses kasutatakse tehistaipu, see hakkab kohtunikuna analüüsima, otsima välja sarnaseid ja erinevaid lahendeid, pakub välja teksti ning hindab, kui palju kohtuniku väljapakutu erineb praktikast.

V. Lapimaa: Ma olen palju näinud neid Türgi, Kasahstani ja Lähis-Ida projekte, mida presenteeritakse suurelt, aga tegelikkus pole päris sama. Eestis tehtud KIS ja AET on tegelikult väga head, need töötavad, meil oli ka kava juurutada andmepõhist kohtumenetlust just töömahukates esimese astme kohtu menetlustes.

V. Kõve: Jah, aga võiks ka kokku panna mingisuguse ajustrusti, kes vaatab menetluse korraldusele otsa ja kaardistaks teoreetiliselt, mida võiks tulevikus katsetada.

V. Peep: Midagi sellist me oleme ka juba teinud KIS-i arendustoimkonna näol, soovide nimekiri tuli pikk. Tänavused kolm uut KIS-i arendustööd on ka kohtu esindajatega kokku lepitud, nendeks on kohtusaalide ruumiplaneerija, koostöös prokuratuuri ja KPO-ga on kriminaallahendite resolutiivosade

sidumine karistusregistri kannetega ja andmepõhise kohtupidamise esimene mudel, kus vähendaks tehtavate klikkide arvu.

K. Lippus: MKM kutsub üles oma ideid seoses tehisintellekti kasutusvõimalustega neile esitama, nad mõtlevad kaasa ja aitavad saada ideedele teostust. Koht, kuhu soovi korral oma mõtetega minna, on tegelikult olemas. Meie läheme siis oma KIS-i tiimiga MKM-i, nad vaatavad, mis on meie eesmärgid ja kuhu me oleme takerdunud ning panevad omapoolse toe sinna taha, et neid projekte kasutajateni tuua. Kes soovivad kaasa mõelda tehisintellekti kasutamise võimalustele kohtusüsteemis, saavad selleks võimaluse.

V. Kõve: Seda peab tegema mitmel tasandil, meil on vaja arendada olemasolevat süsteemi ja samal ajal näha kaugemat pilti.

J. Sarv: Olen tehisintellekti osas nõus, aga lisaks sellele võiks mõelda, kuidas kohtute töökoormust vähendada, kas kõik, millega nad tegelevad on vajalik. Toon näite süüteo menetluse valdkonnast. Meil on väärteomenetluses näiteks nii, et kui politsei teeb kiiruse ületamise eest trahvi ja inimene seda ei vaidlusta, siis seaduse järgi peab ikkagi kohus analüüsima kõiki tõendeid ja otsustama, kas ta pani selle teo toime või mitte. Oleks mõistlik loobuda sellest luksusest ja kohus võiks tegeleda ainult karistuse küsimusega. Palju on kohtutes ka ennetähtaegsete vabastamise vaidlusi, kus pole põhivaidlus üldse õiguslik. Põhiküsimus on selles, kui suure tõenäosusega paneb inimene toime uue kuriteo. Selle üle otsustamine on eeldab pigem psühholoogia ja sotsiaaltöö valdkonna teadmisi ja kogemust, mitte õigusteadmisi. Seega võiks vangistusest ennetähtaegse vabastamise üle otsustada erialaspetsialistidest koosnev komisjon, kelle otsustused oleksid vaidlustatavad halduskohtus. Arvan, et suur osa asjadest ei jõuaks üldse kohtutesse (kui isik vabastatakse) ja kohtud vaataksid eeskätt menetlusõiguse järgimist. Kohtud ei pea kõike seda tegema, mida nad täna teevad, osad ülesanded on ammu ajast juurdunud ja keegi pole mõelnud, kas see kõik on vajalik. Karistuse täitmiseks pööramine on ka üks näide, kuhu kulub palju ressursi. Kui teeks rehitsuse, siis oleks võimalik erinevate muudatustega kohtute koormust kokku hoida.

V. Kõve: Sellega läheks ressursid kuhugi mujale ühiskonnas.

J. Sarv: Jah, aga kui me võtame näiteks ennetähtaegsete vabastamise, siis komisjoni puhul oleks tulemus kvaliteetsem. Paljudes riikides see otsus ka on muude komisjonide käes.

L. Naaber-Kivisoo: Mina näen probleemi ekspertiisi valdkonnas, asjad venivad ja pole jätkuvalt mõistlikult korraldatud. Saan aru, et Justiitsministeerium liigub kuidagi ekspertiisi tasustamise küsimuses edasi, aga see võtab aega. Lahendus on see, et peame ümber mõtlema kogu psühhiaatria valdkonna õpetamise, meil on inimesi puudu. Riigihange on väljas, et analüüsida võimalikku reformi.

T. Pappel: Tartu kohtumajas pole kohtusaalid nõuetekohaselt varustatud. Praegu kulutame palju ressursi sellele, et paigaldada sinna digiekraanid, aga tegelikult see maja on renoveerimisele määratud, mistõttu on küsitav, kas kohtusaalide nõuetega vastavusse viimiseks on mõistlik suuri investeeringuid teha. Kust saaks adekvaatset infot, kas ja millal maja lõpuks läheb renoveerimisele? Me elame praegu nürustes tingimustes, see kõik mõjub töötajate meeleolule ja kohtusaalide olukord ei rahulda ka menetlusosalisi. See on oluline asi, millega tuleks tegeleda. Tartu kohtumaja renoveerimisprojekt on küll lõppfaasis, aga kas ka raha saame, et renoveerimisega lõpuni minna?

V. Peep: Täiesti selgesti Tartu kohtumaja on meie kõige suurem kinnisvaraprojekt.

K. Kruusvee: Meil on suur mure juristide värbamisega, väga halb seis on kandidaatide osas. Aga samas head kohtunikukandidaadid on ukse taga ootamas. Oleks valmis, et kahe vakantse kohtujuristi kohale tuleks üks kohtunik. Parem seis on sekretäride osas, just lõppes meil kaks konkurssi.

T. Pappel: Meil on kolm vanemkohtujuristi ja mõtleme, kuidas neid hoida. Peaksime mõtlema sellele, kas teha kohtute seaduses vanemkohtujuristide regulatsioon või mis saab olema nende tuleviku perspektiiv kohtutes. Teiseks on meil hetkel üks väga hea konsultant, kes väga hästi sobiks kohtujuristik, aga meil pole talle kohta, sest raha pole palga maksmiseks.

T. Talviste: Eelmine aasta oli meil väga suur kaadri voolavus. Need uued inimesed, kes meil palgal, on hästi tegusad, avatud ja entusiastlikud.

Otsus: KHN võtab informatsiooni teadmiseks. KHN-i liikmed peavad vajalikuks tegeleda kohtunike järelkasvu teemadega, et tagada kiirem ja efektiivsem töö kohtus.

Paus kell 14.33-14.51

Lahkub Marilin Reintamm. Liitub Arno Pöder.

6. Arvamuse andmine Riigikohtu kohtuniku vabale ametikohale kandideerivate isikute kohta – KS § 41 lg 3 p 1 alusel – Riigikohus

Liituvad Vahur-Peeter Liin, Merle Albrant ja Merike Varusk.

Riigikohtu kohtuniku vabale ametikohale kandideerijad on:

- 1) Merike Varusk**
- 2) Vahur-Peeter Liin**
- 3) Merle Albrant**

Riigikohtu kohtuniku vabale ametikohale kandideerivad isikud tutvustavad end ning KHN-i liikmed ja kohtute esimehed esitavad kandidaatidele küsimusi.

Villu Kõve palub kandideerijatel lahkuda.

Lahkuvad Vahur-Peeter Liin, Merle Albrant ja Merike Varusk.

KHN-i liikmetelt ja kohtute esimeestelt küsitakse arvamust Riigikohtu kohtuniku vabale ametikohale kandideerivate isikute kohta.

Otsus: KHN-i liikmed avaldavad Riigikohtu kohtuniku vabale ametikohale kandideerivate isikute kohta arvamust.

7. Kohtumajade ja kohtunike turvalisus – KS § 41 lg 3 p 4 alusel – Justiitsministeerium, Viljar Peep

V. Peep: Eesti Kohtunike Ühingu kirjas on mitu mõõdet, alustades kohtumajade turvalisusest, kordnike võimekusest kuni lõpuks kohtunike tülitamisest virtuaalselt ja elukohas. Mis puudutab kohtumajade turvalisust ja kordnikke, oleme proovinud sinna raha juurde taotleda, meil oli suhteliselt läbi mõeldud pakett kohtute turvalisuse suurendamiseks ja kordnike osas kaasa arvatud. Sellest on realiseerunud mõned elemendid, mis on seotud kriisideks ette valmistamisega. Muule raha ei tulnud, proovime edasi. Olen rääkinud ka vanglate asekantsleriga, neil on harjutamise valmisolek tõsiselt sõjaväe ja politseiga võrreldaval tasemel. Vanglate asekantsler on lubanud lihtsamapoolset väljaõpet, mida nad saaksid kohtutes teha. Kohtute seaduses on meil tühjad volitusnormid, kuidas võiks reguleerida kohtukordniku poolt erivahendite ja relva kasutamist. Me esialgu oleme arvanud, et relvadeni ei ole vaja kordnike osas minna. Hoonete turvalisusega – meil on eraldi kohtusüsteemi ülene turvajuht, kes on Tiina Erebi alluvuses, praktilise poole pealt räägibki tema.

T. Ereb: Suhtlesin kohtute turvajahi ja Eesti Kohtunike Ühingu esindajaga. Nende pöördumises oli välja toodud, et 48% kohtunikest on sattunud mingit laadi vaimse või füüsilise rünnaku ohvriks, see arv on ehmatavalt suur ning vajaks sisustamist ja arusaamist. Taustauuringu küsitlusest selgus, et tegelikult on füüsilise rünnaku näidetena välja toodud juhtum, kus kohtunikul lõigati elamu hoovis parkival autol rehvid katki. Teise näitena kohtuniku maahoovis liikus inimene, kes osales käimasolevas menetluses. Praegu ei suudetud tuvastada ühtegi juhtumit, kus oleks kohtuniku kui isikut füüsiliselt rünnatud. Väga suure osa moodustavad virtuaalsed ja verbaalsed rünnakud kohtuniku vastu, need saadetakse näiteks otse kohtunike e-postile või sotsiaalmeedia kaudu. Need on väga ebatsensuurid kirjad, mis sisaldavad mõnitusi, kaudseid ähvardusi ja muid solvanguid, selliseid kirju on näidetena saadetud mitmeid. Me oleme olukorras, kus meil on lahendada üks vana probleem, mis puudutab kohtumajade ja kohtunike füüsilist turvalisust. Uus probleem on virtuaalsed rünnakud kohtunikele. Kui me liigume mööda Kohtunike Ühingu pöördumises esitatud probleeme, siis jah me teame, mis puudutab kohtumajade turvalisust ja neid puudujääke. Meil on kohtumaju, kus on 1 või 1,5 kohtukordnikku ja kui ta on täitmas muid töökohustusi, siis on see maja mehitatud valveta. On ka teada füüsiliste turvaseadmete ebaühtlust, neid ei pruugi olla piisavalt või on amortiseerunud ehk vajaksid välja vahetamist. Selleks oleme raha küsinud, aga ei ole veel saanud. Kohtukordnike turvavahendite osas on kohtutel arvamus, et ametirelvade soetamist kohtukordnikele me ei toeta, sest see nõuab hoopis teistsugust väljaõpet ja pidevat treenitust. Küll aga oleme rääkinud võimalike vahenditena gaasiballoonide soetamisest kordnikele, aga nende kasutamine siseruumis on raskendatud ja seega ei pruugi anda vajalikku efekti. Kohtunike Ühingu liikmetega vesteldes on selge, et kohtunikud ootavad väga praktilisi ja selgeid käitumisjuhiseid erinevate ohuolukordade korral, nende juhendite väljatöötamist ei takista eelarve ega muu. Näidetena töid kohtunikud välja selle, et kui tundub, et keegi saalis menetlusosalistest võib käituda ebaadekvaatselt, aga pole veendumist, et on põhjust vajutada paanikanuppu, vaid piisaks kohtukordniku saali kutsumisest, siis kuidas saab vaikselt keset istungit seda teha. Kohtukordnik oma kohaloluga mõjuks menetlusosalisele korrale kutsuvalt. Kui me tuleme virtuaalse turvalisuse juurde, siis tuleb tunnistada, et sellega pole me süsteemselt tegelenud, aga sellega tuleb tegeleda.

V. Kõve: Füüsilise turvalisuse kohapealt, kui palju tuleb kohtumajade siseselt toimuvaid füüsilisi intsidente ette?

T. Ereb: Neid intsidente on pigem väga vähe. Olen saanud infot kahe ebaadekvaatse käitumisjuhtumi kohta, kus on tulnud kohtukordnikud saali kutsuda.

A. Asi: Meil oli näiteks juhtum, kus kinnipeetav üritas üle barjääri ronida, aga kuna seal oli konvoi, siis nemad tegelesid sellega.

K. Siigur: Mulle tundus kirja lugedes, et pigem peaks praegu tegelema selle söimamisega. Kogu see karistusõigus, mis täna selle taga on, keskendub pigem sellele, et teo kannatajaks on kindel kohtunik. Selles osas oleks vaja kontseptsiooni muuta – kui palju kohtunik tunneb end riivatuna, on üks asi, aga tegelikult on tegu rünnakuga riigivõimu autoriteedi vastu. Prokuratuuris oli kunagi eraldi süsteem, kuidas prokurörid teavitasi, kui keegi nendega halvasti käitub ja sellele järgnes ka midagi. Seda peab kuidagi mõtlema, et kui kohtunikud ei teata sellisest häirivast käitumisest, siis ei saa ka midagi teha. Samas ei saa ka nii olla, et kui sellest teatatakse, siis see on mingisugune väärteokoosseis, mida kuskil politsei menetleb, kohtunik peab ärakuulamisele minema jne. Nii ei jõua me kuhugi. Ükskõik kui palju keegi end solvatuna söimamisel tunneb, ei saa kohtuvõim jätta sellele reageerimata.

L. Naaber-Kivisoo: Viru nelja kohtuniku vastu on laimavat informatsiooni esitatud ja mina saatsin avalduse kohtu nimel, sest institutsioon kui selline on riivata saanud. Andres Parmas, kas te seda aspekti saate ka arvestada?

V. Kõve: Täiendan, kõigepealt tundub, et soovitakse kohtu söimamist uuesti kriminaliseerida. Mulle tundub, et meil ei ole mehhanismi nende virtuaalsete süvenevate kohturünnakute vastu. Teine asi, kui kohtunikul näiteks autorehvid läbi lõigatakse, kas sellistesse olukordadesse suhtutakse tavapäraselt või võetakse kuidagi tõsisemalt?

A. Parmas: Kohtuniku solvamine on väärtegu, aga kohtuniku laimamine on kuritegu. Kui minna politseisse ja see kaebus viia, siis solvangu juhtumeid menetletakse. Laimamist on keerulisem menetleda. Suurt süsteemi prokuratuuril prokuröri kaitseks ka ei ole. Meil on instruksioon – peab teavitama ja veenduma, et puudub reaalne oht. Probleemi näeme me samamoodi, prokuröre sõimatakse isiklikult, otsitakse välja isiklike fakte nende eludest nagu elukoht või vara suurus. Ühel päeval võib see halvasti lõppeda. Kahjuks paistab sedasi, et niisama ilma suurema probleemita seda teemat aktuaalseks ei tõstata. Mis koosseise puudutab, siis need on olemas ja on rakendatavad. Autorehvide läbi löikamine on tõsine asi. Kui kedagi töö tegemise pärast rünnatakse, reageerime ka meie tõsiselt.

V. Kõve: Aga üldiselt seda arusaama ühiskonnas pole, et teiste sõimamisel on tagajärjed.

Lahkub Viljar Peep.

A. Parmas: Jääme lootma, et ühiskonnas hakatakse aastatega tekitatud lõhega tegelema. Mõni arvab, et seda on praeguseks juba võimatu teha, aga mina arvan, et kuskilt saab alustada, ka kohtunikud saavad oma suhtumisega seda parandada.

M. Helm: Neid füüsilisi juhtumeid mõned on ikka olnud, olen ise kahe juhtumi keskmes olnud. Üks oli kohtusaalis, kus üks menetlusosaline ründas teist ja teine vaimuhaige inimese kodus, kes ründas mind. Seda, et kohtunikele helistatakse mobiilile või saadetakse solvava sisuga kirju tuleb palju ette. Mulle tundub, et kohtunikel on puudu praktiline turvajuhend, kolleegid ei tea mida teha, kui üks või teine intsident juhtub. Teine asi on väljasõiduistungid, ma ei tunne end turvaliselt, kui mul pole kedagi kaasa võtta. Mulle on soovitatud võtta kaasa näiteks politsei, aga ma ei tea, mis alusel või kuidas selline protsess üldse välja nägema peaks. Vaja oleks selget juhust, mis näiteks ka juhtub, kui vajutan paanikanuppu. Virtuaalseid rünnakuid ja kirju olen ka saanud, esitanud nende kohta kaks avaldust, aga ma ei ole neile vastust saanud. Kohtunikud on selle teemaga üksi jäetud, keegi võiks kohtuametnikest aidata selliste olukordadega tegeleda ning samuti oleks vaja selget juhust ja tegevuskava.

V. Kõve: Juhised võiks teha ja kohtutes võiks olla ka kontaktinimene, kelle poole pöörduda, kes vahendaks politseid.

J. Sarv: Menetluslikult peab kannatanu olema isik, kohus ei ole isik. Kuriteoteate võib teha ükskõik kes, ei ole probleemi, kui kohtu esimees kirjutab, et kohtuniku vastu pandi toime verbaalne rünnak. Kohtuniku solvamine on väärtegu, laimamine ja ähvardamine on kuritegu. Kui virtuaalses kirjas on ähvardused, siis on alus kriminaalmenetluseks. Kõik ei taha ise avaldust alati teha, sest nad ei taha kriminaalmenetluses kannatanuna osaleda. Nüüd on küsimus, kas võtta see koormus ja anda nendele kirjadele ametlik käik, siis inimesed näevad, et see ei ole tagajärjetu, kui nad ähvardavad või solvavad kohut. Kohtu juhtkonna roll võiks olla käia järjekindlalt peale, et kohtunike poolt esitatud avaldustega ka tegeletaks.

V. Kõve: Paljude kirjadega on see lugu, et kirjutajad on vaimsete probleemidega. Seda piiri on raske tõmmata, aga variante on.

V. Lapimaa: Kas meil on võimalik asju menetleda nii, et kohtunik ise ei peaks rohkem sekkuma ja menetluses osalema? Suhtlus võiks sellisel juhul toimuda kohtu esimehega.

J. Sarv: Ilmselt niimoodi ei saa, vaja on kohtunikku, kasvõi tõendi allikana, et juhtumit saaks menetleda.

V. Lapimaa: Siis pole kohtunikul võimalik sellest edasi liikuda, vaid ta peab olema menetlusega seotud. Tegelikult pole tegu kohtuniku isikliku murega, vaid see on riigivõimu vastu toimuv rünne.

E. Ülviste: Andres Parmas küll ütles, et neil ei ole mingisugust korda verbaalsete rünnakute puhul, aga ma tean, et prokuratuuri siseveebis on link, kus on võimalus otse kiri saata eetikakomisjoni esimehele. Siis on kindel, et nende juhtumitega tegeletakse, kas siis eetikakomisjon või keegi teine. Teoreetiliselt peaks see töötama, näitab, et prokurör ei ole üksi.

K. Luha: Politseil on kindlasti mingisugune süsteem oma inimeste kaitseks, tasuks ehk nendega võimalusi arutada.

V. Kõve: Tiina Ereb, kui siin hakata juhiseid paika panema, siis tasuks ehk teiste asutustega ka arutada ja leida mingeid võimalusi.

T. Saar: Ähvardamistel ja laimamistel karistusõiguslikult on muidugi karistused, mis peaksid järgnema. Kas esimene reaktsioon võiks olla, et sellisele verbaalsele ründamisele läheb vastu turvajuhi või mõne muu isiku kiri. Nii ei tundu, et antud teol pole tagajärgi ja seda võib uuesti teha.

V. Saarmets: Teemad iseenesest on olulised, aga iseküsimus, kui palju on meil nendeks rahalist ressursi. Pigem oleks tõesti vaja kirjalikke juhiseid või tegevusplaani, kuidas eri olukordades käituda. Laimamise ja solvamise eest menetluse alustamine on tagajärg, lõppenud situatsioonile ei aita see kuidagi kaasa.

V. Kõve: Nõus, et kui nendest rünnakutest ei tehta välja või neile ei järgne mingisugust reaktsiooni, siis selline jultunud käitumine ühiskonnas süveneb. Tuleks mõelda, milline on kõige mõistlikum kesktee, et kohtunikud tunneks end turvalisemalt.

L. Loide: Kohtunike Ühingu kirjas öeldud 91% vajaks ka sisustamist, sest kirjaliku menetluse sees on asjad, mis kajastuvad muul moel. Selle teema juurde võin öelda, et olen ise olnud 30-aastase staaži juures kaks korda kannatanu, mind on ähvardatud ja olen esitanud nende kohta ka avalduse. Mul pole kogemust, et sellega ei tegeletud. Selliste juhtumite puhul on konkreetne kohtunik kannatanu. Kui on personaalselt mind ähvardatud, siis ma ei kujuta ette, et keegi teine selle eest kannatab. Esimehena võin edastada mingeid taotlusi, aga initsiatiiv tuleb ikka kohtuniku poolt, üle saab kuulata ainult teda. Mul on mõlemas menetluses kogemused, et ma ise ei pidanud kuhugi kohale minema, menetleja tuli minu juurde. Kohtumenetluses samuti ma ise ei pidanud kuhugi kohale minema. Olen ka pidanud nüüd hiljem ühest menetlusest taanduma, sest see puudutas ühte isikut, kes oli mind ähvardanud. Kohtunike valulävi on väga erinev ja meil on kohtunikke, kes sellistele kirjadele ei reageeri. Veel üks asi, et vangid saavad mulle saata ähvarduskirju ja seda riigi raha eest. Palusin kantseleil neid kirju endale mitte enam tuua.

V. Lapimaa: Tsiviil- ja haldusajades on menetlejal kohustus tagada menetluses kord ja menetlusosaliste õiguste kaitse, kohus saab reageerida solvavatele avaldustele ja trahvi määrata. Me jätame palju ka seda tegemata, aga peaks julgustama kohtunikke seda tegema.

L. Loide: Lisan, et meie oleme hoiatuskirju saatnud, kui keegi pöördub meie poole ebasünda avaldusega.

T. Vaher: Kolme probleemi arutati läbiseigi. Esmalt on kohtunike füüsiline turvalisus – neid intsidente, kus kohtunikkude ennast rünnatakse, on pigem vähe. Teine asi on abstraktsed sõimukirjad või kui kohtu enda menetluses olevas asjas mõni osaline käitub halvasti. Võib-olla ei ole mõistlik süsteemi koormata, rakendades veel viite inimest tööle selleks, et nende solvangutega tegeleda. Saaks ehk neid samu vahendeid kasutada, tsiviilkohtumenetluses on ka sätted korra tagamiseks, mida oleks võimalik reguleerida. Kui kohtunikule saadab menetlusosaline sõimukirja, siis sellele peaks kohe olema automaatne vastus, et saada trahvimäärus kohe vastu. Milleks hakata politsei ja prokuratuuri kaudu midagi menetlema, kui tegu on kohtuniku menetlusega, siis peaks saama ta ennast kehtestada kohe ja otse. Mis puudutab abstraktset sõimamist, siis oleks hea, kui oleks kohtu poolt keegi, kes saab nendega tegeleda ja samasugune inimene võiks olla ka prokuratuuri ja politsei poolt, nad on siis nende verbaalsete rünnakutega kursis.

V. Kõve: Tiina Ereb, sa võtsid selle asja enda vedada, saame konkreetsemaid ettepanekuid järgmistes KHN-ides arutada.

A. Parmas: Ühiskonnas autoriteedi õõnestamine oleks vaja lõpetada, selleks me peaksime kohtunikud ja prokurörid rääkima koos selle teema läbi ja jõudma ühele leheküljele, mis me tahaks, et selles teemas toimuks. Väärteokoosseisu puhul on võimalik inimene 30 päevaks arestida, kogu see asi väär

pingutust, kui kohtunikud võtavad sellise positsiooni. Kui inimene tuleb ja ründab teist tema töö tegemise eest, siis see inimene ei pääse niisama, vaid saab trahvi või arestitakse. Riik ise peab ennast kehtestama ja mitte lubama endaga halvasti käituda, sellel on ka ajapikku oma mõju. Pikka aega on toimunud eskaleerumine ja kõik on läinud isiklikumaks.

V. Kõve: Mure on olemas ja peame sellega tegelema, et sellist fooni läheks ühiskonnas vähemaks.

Otsus: KHN võtab informatsiooni teadmiseks. KHN-i liikmed avaldavad soovi arutada järgmistel KHN-i istungitel konkreetseid ettepanekuid, kuidas kohtumajade ja kohtunike turvalisust tõsta.

8. Eesti Kohtunike Ühingu ettepanekud – KS § 41 lg 3 p 4 alusel – Justiitsministeerium, Viljar Peep

V. Kõve: KHN-i istungil oleme varem mitmeid kordi rääkinud töövõimetushüvitistest, pensionist, ametikitsendustest ja lisatasust, mida viimati KHN ei toetanud. Töövõimetushüvitistel oli oma toetus olemas, aga paraku loobuti ka sellest. Uue valitsuse ajal tahame uuesti töövõimetushüvitiste teema tõstatada, see on miinimum. Loodan, et Justiitsministeeriumi kohtute talitus on ka seda meelt, et minna selle teemaga edasi. Pensioni osas on eri seisukohti. Muidugi oleks tore, kui kõik need ka tuleks, aga teine küsimus seisneb selles, kuidas neid saavutada. Kohtunike täiskogul on samuti vaja arutada, mida me pakume. Sotsiaaltagatised võivad olla määrava tähtsusega, kui tekib olukord, et süsteemi enam inimesi ei tule. Ametikitsendused on samuti oluline teema, Tallinna Halduskohus on sellega aktiivselt tegelenud. Mis puudutab Kohtunike Ühingu esindatust KHN-is, siis võiksid nad lasta kohtunike seast end KHN-i ise valida. Kui tal on autoriteet olemas, siis valitakse ta ka ära. Ma ei pea vajalikuks ametikoha järgset Kohtunike Ühingu esindust KHN-is.

I. Parrest: Ma ei arva, et tingimata EKoÜ esimees peaks olema KHN-i liige. See eeldaks ka seadusemuudatust. Võiks kaaluda, kas sarnaselt kohtute esimeestega, sõnaõigusega kutsuda neid osalema.

V. Kõve: Meil ei ole vahepeal olnud seda küsimust, sest EKoÜ liikmetest keegi on laua taga enamasti esindatud olnud.

K. Kruusvee: Peame arvestame, et kui me hetkel kellegi siia juurde kutsume ja mõnel muul organil tekib ka veel soov, siis peame olema ka nende osas avatud. Peame läbi mõtlema, kui palju me osalejate ringi laiendame.

M. Möls: Kodukorras on kirjas, et kooskõlastatult Riigikohtu esimehega võib nõukoja liige või Justiitsministeerium kutsuda istungil osalema ka teisi isikuid.

V. Kõve: Minu arvates EKoÜ oma olemuselt tegeleb kõigega, mis puudutab ametikitsendusi, ametihüvesid ja ametiühingu tegevust. Pigem tuleks teemapõhiselt läheneda, vaatame jooksvalt vastavalt istungite päevakorrale. Kõik muud punktid on seotud täiskoguga.

V. Lapimaa: Ma olen nõus, kui me arutame nende pöördumist, siis nad võiksid kohal olla. Seaduse järgi kohtunikke ja kohut esindavad ikkagi kohtute esimehed, kes on ka alati kohal.

V. Kõve: Just ja muus osas on EKoÜ pöördumises kohtunike täiskogu teemad. Saame seal arutada, kuidas me nendega edasi tegeleme. Keegi pole nendele hüvedele vastu, pigem pole õnnestunud neid n-õ maha müüa.

V. Saarmets: Kirjas on pakutud välja pension või täiendavad maksed. Tegelikult neid täiendavaid makseid käsitletakse palgatuluna ja kohtunike palgad on seaduses kirjas. Sel juhul peaks seadusesse kirjutama erandi, kui soovitakse sellist süsteemi. Natuke tundub täiendavate maksete teema keerulisem kui pensionite teema.

V. Kõve: Mulle tundub, et need maksed on just lootusrikkam, sest see on ühekordne kohustus. Meil kui kohtunikel on eluaegne amet. Oleme ka varem arutanud, et meil on paigas vanuse ülemäär, aga tekib

küsitavusi, kas soovitakse pensionile minna, kui pension pole tasustatud. Samas ei saa tekitada olukorda, kus vanuse ülemmäära üldse pole.

K. Siigur: Tänapäevane piir on ehk ajaga jäänud natuke liiga madalale, aga kuskil see piir kindlasti peab olema.

Otsus: KHN võtab informatsiooni teadmiseks. KHN-i liikmed leiavad, et EKOÜ esitatud ettepanekutega võiks edasi tegeleda. KHN-i liikmed ei toeta kohtute seaduse muutmist, et EKOÜ liige võtta ka KHN-i liikmeks. KHN-i kodukord võimaldab EKOÜ-t vajadusel istungile kaasata.

9. Muud teemad – KS § 41 lg 3 p 4 alusel – Riigikohtu esimees Villu Kõve, Justiitsministeerium, Viljar Peep

V. Kõve: Tulemas on kohtunike täiskogu. Täna, Tiina Pappel ja Toomas Talviste, kes te saatsite mulle kirjad selle osas, mida võiks täiskogul arutada. Kindlasti võiksime käsitleda, millist inimest me kohtusüsteemi ootame (sh põlvkondade vahetust, ootused kohtuniku või kohtujuristi positsioonile tulijatele ja ka sotsiaaltagatise). Kas me piirdume esimese teemaga või võtame juurde ka teise teema? Teine teema oleks sel juhul kohtute tulevik organisatsioonina – meeskonnad kohtus, osakondade rakendamine, milline on kohtusüsteemi kui organisatsiooni olemus pikemas perspektiivis. Mõlemad on olulised teemad. Oleme mõelnud täiskogu poodiumdiskussiooni vormis teha, vahele teeme ka hääletusi. Kas liigume edasi põhjalikumalt ühe teemaga või arutleme mõlemat teemat?

A. Asi: Ootused kohtunikele on suuresti seotud sellega, milline on kohus kui organisatsioon tulevikus. Need kaks teemat on piisavalt seotud. Võiksime otsida kohtusse inimesi vastavalt profiilile, millisena me kohtu organisatsiooni tulevikus näeme.

K. Siigur: Põhiteemaks võiks võtta, millist inimest me kohtusüsteemi tahame ja mida me omaltpoolt talle pakume. Paratamatult kohtu kui organisatsiooni areng haakub ka selle teemaga ja nendes diskussioonides nendest mööda minna ei saagi. Aga samas ei toimiks, kui teha rangelt kaks blokki.

V. Kõve: Selge, sel juhul integreerime mõlemad teemad omavahel ja vahetame diskussioonil osalevaid inimesi, et oleks vaheldust ja eri arvamusi. Kas kellelgi on head ideed, kes võiks poodiumdiskussiooni täiskogul vedada?

Pakutakse välja Kristjan Siigurit ja Andres Parmast.

V. Kõve: Üks oluline teema on, et meil on vaja häid kandidaate omavalitsusorganitesse. Kokku on vaja valida kohtunike täiskogul 33 inimest. Võiksime nimekirja kohtu esimeestele laiali saata, siis saab hakata juba tööd tegema, et need kohad saaksid täidetud. Praegu on mulje, et peale KHN-i pole atraktiivseid organeid, kuhu tahetakse kandideerida, aga kõik need kohad on vaja ära täita. Kohtujuhid, palun andke oma panus sellesse. Täiskogu toimub 8. juunil, mai keskel võiksid meil kandideerivad inimesed teada olla.

M. Möls edastab kohtunikele nimekirja positsioonidest, kuhu otsitakse praeguse seisuga kandidaate.

K. Lippus: Kindlasti võiks paneelis olla kohtusüsteemi väliseid inimesi ja arutada, kuidas ühiskonna muutunud ootused saavad kohtusüsteemi poolt täidetud.

V. Kõve: Kas on veel teemasid, mida tänasel KHN-l arutada?

K. Lippus: Mina täpsustaksin, et meil on vaja kohtute seaduse rakendusakte koondavat määrust, mis jõustuks 1. mail. Määruse jõustumiseks on vaja KHN-i kooskõlastust, peaksime tegema elektroonilise KHN-i istungi.

V. Kõve: Planeerime elektroonilise KHN-i istungi.

Otsus: KHN võtab informatsiooni teadmiseks.

Istungi lõpp 10.03.2023. a kell 16.40

/allkirjastatud digitaalselt/

Villu Kõve
Juhataja

/allkirjastatud digitaalselt/

Katarina Tamm
Protokollija